СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

KreativEU
Knowledge & Creativity European University

Международна научно-практическа конференция

90 години дарителство, знание, иновации и устойчиво развитие в СА „Д. А. Ценов" – Свищов

Том I

5-7 ноември 2026 г.

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

90 ГОДИНИ ДАРИТЕЛСТВО, ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СА „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

Свищов, 5-7 ноември 2026 г.

Посветена на 90 години от създаването на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана при изпълнение на Административен договор № КП-06-МНФ/23 от 18.08.2026 г. (BNSF-1.010-0023-C01) на Фонд „Научни изследвания“ при МОН по Процедура за подкрепа на международни научни форуми, провеждани в Република България

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2026

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Марин Маринов
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – председател
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Любчо Варамезов
Доц. д-р Маргарита Шопова
Доц. д-р Ваня Григорова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Драгомир Илиев
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Сергей Найденов
Доц. д-р Катя Личева
Проф. д-р Пенка Шишманова
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Пепа Стойкова
Доц. д-р Михаил Чиприянов
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Теодора Филипова
Ст. преп. Елка Узунова
Ст. преп. д-р Радослав Николов

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Здравко Любенов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Атанас Атанасов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Красимира Славева
Гл. ас. д-р Асен Божиков
Ст. преп. д-р Венцислав Диков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Атанас Атанасов – *председател*
Проф. д-р Светослав Илийчовски
Проф. д-р Красимир Шишманов
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Танер Исмаилов
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Галя Иванова-Кузманова
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Христо Сирашки
Доц. д-р Елена Йорданова
Доц. д-р Любка Илиева
Доц. д-р Валентин Милинов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Зорница Петкова

Публикуваните материали са рецензирани по метода на двойно сляпо рецензиране. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете. Фонд „Научни изследвания“ не носи отговорност за съдържанието на докладите, представени на научния форум, както и за съдържанието на рекламните и други материали за него.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

90 YEARS OF CHARITY, KNOWLEDGE, INNOVATION AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS - SVISHTOV

Svishtov, 5th - 7th November 2026

Dedicated to the 90th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The International Scientific and Practical Conference was organized in the implementation of Administrative Contract № КП-06-МНФ/23 of August 18, 2026 (BNSF-1.010-0023-C01), awarded by the Bulgarian National Science Fund at the Ministry of Education and Science under the Procedure for Support of International Scientific Forums Held in the Republic of Bulgaria

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2026

PROGRAM COMMITTEE
Assoc. Prof. Marin Marinov, PhD
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Prof. Bozhidar Bozhinov, PhD
Prof. Lyubcho Varamezov, PhD
Assoc. Prof. Margarita Shopova, PhD
Assoc. Prof. Vanya Grigorova, PhD
Assoc. Prof. Rumen Jerusalemov, PhD
Assoc. Prof. Plamen Yordanov, PhD
Assoc. Prof. Dragomir Iliev, PhD
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Sergey Naydenov, PhD
Assoc. Prof. Katya Licheva, PhD
Prof. Penka Shishmanova, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Plamen Petkov, PhD
Assoc. Prof. Pepa Stoykova, PhD
Assoc. Prof. Mihail Chipriyanov, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Teodora Filipova, PhD
Senior Lecturer Elka Uzunova
Senior Lecturer Radoslav Nikolov, PhD

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov. PhD, Chairman
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Prof. Atanas Atanasov, PhD
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Ch. Assist. Prof. Asen Bozhikov, PhD
Sen. Lect. Ventsislav Dikov

EDITORIAL BOARD
Prof. Atanas Atanasov, PhD – Chair
Prof. Svetoslav Iliychovski, PhD
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, PhD
Prof. Krasimir Shishmanov, PhD
Assoc. Prof. Taner Ismailov, PhD
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, PhD
Assoc. Prof. Galya Ivanova-Kuzmanova, PhD
Assoc. Prof. Irena Emilova, PhD
Assoc. Prof. Hristo Sirashki, PhD
Assoc. Prof. Elena Yordanova, PhD
Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD
Assoc. Prof. Valentin Milinov, PhD
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, PhD
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, PhD
Assoc. Prof. Ventsislav Vasilev, PhD
Assoc. Prof. Zornitsa Petkova, PhD

The published materials have been peer-reviewed using the double-blind review method. The authors are solely responsible for the content of the materials, the opinions expressed, the data used, the cited sources, and the linguistic formatting of the texts. The Bulgarian National Science Fund bears no responsibility for the content of the papers presented at the scientific forum, nor for the content of its promotional or other materials.

ISBN 978-954-23-2686-1 (print)
ISBN 978-954-23-2687-8 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I
ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ЗНАНИЕ, ИНОВАЦИИ И УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ПРОБЛЕМИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Проф. д.н Божидар Божинов 9

PREPARING FUTURE PROFESSIONALS IN BUSINESS SCIENCES FOR THE AI ERA: COMPETENCIES AND CURRICULAR CHALLENGES
Prof., Célio Gonçalo Cardoso Marques, PhD, Senior Technician, MSc, Ana Catarina Gomes Almeida 27

INVESTIGATING GRANGER CAUSALITY BETWEEN GDP-RELATED INDICATORS: EVIDENCE FROM BULGARIA AND ROMANIA
Professor, Alexandru-Lucian Manole, PhD., Professor, Cristian-Marian Barbu, PhD. 43

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

АНАЛИЗ НА ЦЕНОВИЯ ТРЕНД НА БЪЛГАРСКИТЕ БОРСОВО ТЪРГУВАНИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДРУЖЕСТВА, СЛЕД COVID И ПРИ ВОЙНАТА В УКРАЙНА
Проф. д-р Стефан Симеонов, Алексей Гудев, докторант 57

LEASING AS STRATEGIC FINANCING TOOL
Prof. Tatjana Spaseska, PhD, Emilija Gjorgjioska, Aneta Risteska-Jankuloska 64

ФИНАНСОВАТА ГРАМОТНОСТ КАТО ФАКТОР ЗА ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ЕНЕРГИЙНАТА БЕДНОСТ И ПРЕХОДА КЪМ НИСКОВЪГЛЕРОДНО ОТОПЛЕНИЕ
Доц. д-р Александрина Александрова 73

РАЗВИТИЕ И ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ НА БАЛКАНИТЕ: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Доц. д-р Венцислав Василев 80

ФИНАНСОВ КОНТРОЛИНГ И БИЗНЕС ОРГАНИЗАЦИИТЕ
Доц. д-р Людмил Кръстев 88

ИКОНОМИЧЕСКА ПРИРОДА НА РАЗХОДИТЕ ВЪВ ВИСШЕТО ОБРАЗОВАНИЕ
Доц. д-р Марин Маринов 93

ГЛОБАЛИЗАЦИЯТА И НЕЙНОТО ВЛИЯНИЕ ВЪРХУ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ФИНАНСИ И ИНВЕСТИЦИИТЕ
Доц. д-р Наталия Силичева 102

ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНО ПОДПОМАГАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 109

ТЕНДЕНЦИИ В ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТТА НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ СТАЖ ПРИ МАТЕРИАЛИЗИРАНЕ ПРАВОТО НА ПЕНСИЯ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 120

ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ ПРИ СТАРОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, гл. ас. д-р Маргарита Николова 129

ВЛИЯНИЕ НА ОСНОВНИТЕ ФАКТОРИ ВЪРХУ РЕАЛИЗИРАНИЯ ПРЕМИЕН ПРИХОД ПРИ ЗАСТРАХОВАНЕТО НА СГРАДИ И ДОМАШНО ИМУЩЕСТВО
Доц. д-р Румен Ерусалимов 139

БОНУС-МАЛУС СИСТЕМАТА ПРИ ЗАСТРАХОВКАТА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“ В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ И РЕШЕНИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов, д-р Николай Илиев 147

ФИСКАЛНА ПОЛИТИКА И МАКРОИКОНОМИЧЕСКА СТАБИЛНОСТ В УСЛОВИЯ НА КРИЗА: ЕМПИРИЧНИ ИЗМЕРЕНИЯ ЗА БЪЛГАРИЯ (2019–2022)
Доц. д-р Танер Исмаилов, доц. д-р Махмут Кадир Ишгювен 155

ЖИЗНЕНИЯТ ЦИКЪЛ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ КАТО ФАКТОР ЗА ДИФЕРЕНЦИАЦИЯ НА ТЪРСЕНЕТО НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИ ПРОДУКТИ
Гл. ас. д-р Анелия Панева 163

ПОТЕНЦИАЛНА РОЛЯ НА ТЕЛЕМАТИЧНИТЕ СИСТЕМИ В ЗАСТРАХОВАНЕТО И ПОДОБРЯВАНЕ НА ПЪТНАТА БЕЗОПАСНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 171

СЪСТОЯНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ ПЕНСИОННИ ФОНДОВЕ В БЪЛГАРИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ИМ ЗА ИЗПЛАЩАНЕ НА АДЕКВАТНИ ПЕНСИИ ЗА РАННО ПЕНСИОНИРАНЕ
Гл. ас. д-р Йордан Йорданов 179

РОЛЯТА НА ИНФЛАЦИЯТА ВЪРХУ ПОКУПАТЕЛНАТА СПОСОБНОСТ НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ
Гл. ас. д-р Петя Василева 188

ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПАЗАРА НА ТРУДА
Гл. ас. д-р Таня Илиева 195

ВОЛАТИЛНОСТТА КАТО АКТИВ: АНАЛИЗ НА VIX И ETF АЛТЕРНАТИВИ ЗА ИНВЕСТИТОРИТЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов 201

СТАБИЛНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ БАНКОВ СЕКТОР В УСЛОВИЯТА НА МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ ТУБОЛЕНЦИИ И ПОДГОТОВКА ЗА ЧЛЕНСТО В ЕВРОЗОНАТА
Ас. д-р Рая Драгоева 209

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА АДАПТАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ ПАЗАР НА ТРУДА КЪМ ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ: СРАВНЕНИЕ С ЕС-27
Ас. Велислава Петрова 216

ВЛИЯНИЕТО НА РЕГЛАМЕНТА MICA ВЪРХУ ФИНАНСОВАТА СТАБИЛНОСТ И РИСКОВЕТЕ НА КРИПТО ПАЗАРА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Д-р Габриела Кръстева 224

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ
Д-р Жанета Ангелова 230

ОЦЕНКА НА РИСКОВИЯ ПРОФИЛ НА ПЛАЩАНИЯТА ПО ЗАСТРАХОВКИ „ИМУЩЕСТВО“ И „КАСКО НА МПС“ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ В ЮГОИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА ПЕРИОДА 2015–2024 Г.
Д-р Радка Василева 238

ИСТОРИЯ НА ЕВРОТО: ВЪЗНИКВАНЕ, РАЗВИТИЕ И ЛОГИКА НА ВАЛУТНАТА КОНСТРУКЦИЯ
Докторант Атанаска Минчева 246

ДАНЪЧНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ КАТО РЕШЕНИЕ ЗА УСТОЙЧИВОТО ФИНАНСИРАНЕ НА МЛАДЕЖКИТЕ ЦЕНТРОВЕ В БЪЛГАРИЯ
Докторант Ахмед Куйтов 254

ОПТИМИЗИРАНЕ НА ПРОДАЖБИТЕ НА ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ КОМПАНИИ В УСЛОВИЯТА НА ТУРБУЛЕНТНОСТ
Докторант Габриела Спасова 261

СРАВНИТЕЛЕН ПРЕГЛЕД НА МЕТОДИТЕ ЗА ИЗЧИСЛЯВАНЕ НА ПЕНСИЯ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГЛАМЕНТИ И МЕЖДУНАРОДНИ ДОГОВОРИ В ОБЛАСТТА НА СОЦИАЛНАТА СИГУРНОСТ, ПО КОИТО РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ Е СТРАНА
Докторант Диляна Йорданова 269

ДЕКАРБОНИЗАЦИЯ И ИКОНОМИЧЕСКИ РАСТЕЖ В БЪЛГАРИЯ: ДИНАМИКА И ВЗАИМОВРЪЗКИ В КОНТЕКСТА НА ЗЕЛЕНИЯ ПРЕХОД
Докторант Иван Спасов 277

СИТУАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА БАНКОВОТО ЖИЛИЩНО КРЕДИТИРАНЕ В БЪЛГАРИЯ – РЕГИОНАЛНИ АСПЕКТИ
Докторант Инна Борозенкова 284

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ ПРИ УПРАВЛЕНИЕТО НА ПАРИЧНИТЕ ПОТОЦИ И ЛИКВИДНОСТТА В ERP/BI СРЕДАТА: МЕХАНИЗМИ, ЕФЕКТИ, УСЛОВИЯ ЗА УСПЕХ
Докторант Кирил Пенев 292

КРИПТОВАЛУТИТЕ КАТО ПЛАТЕЖНО СРЕДСТВО: ИКОНОМИЧЕСКА ЛОГИКА, ОГРАНИЧЕНИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ
Докторант Красимир Иванов 299

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АНТИИНФЛАЦИОННАТА ПАРИЧНА ПОЛИТИКА НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ И ЕЦБ (2021-2025)
Докторант Кристиян Варамезов 307

ОРГАНИЗАЦИОННО-ИКОНОМИЧЕСКИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОПЪЛНИТЕЛНОТО ДОБРОВОЛНО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ В НЯКОИ СТРАНИ ОТ ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Докторант Кристияна Милинова 316

РАЗВИТИЕ НА ПРЕДЯВЕНИТЕ ПРЕТЕНЦИИ КЪМ ГАРАНЦИОННИЯ ФОНД, СВЪРЗАНИ СЪС ЗАСТРАХОВКА „ГРАЖДАНСКА ОТГОВОРНОСТ НА АВТОМОБИЛИСТИТЕ“
Докторант Максим Колев 324

СЪСТОЯНИЕ И ТЕНДЕНЦИИ НА ФАРМАЦЕВТИЧНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ
Докторант Маргарита Кръстева 331

ТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НА TGARCH МОДЕЛА ЗА ОЦЕНКА НА ПАЗАРНИЯ РИСК
Докторант Петър Джелепов 337

СРАВНИТЕЛНА ОЦЕНКА НА ШЕСТТЕ НАЙ-ГОЛЕМИ ПЕТРОЛНИ КОМПАНИИ В СВЕТА ЧРЕЗ ПАЗАРНИ МУЛТИПЛИКАТОРИ P/B, P/IOS И P/E
Докторант Ралица Иванова 342

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ФИНАНСОВОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПРОЕКТИ, ПОРОДЕНИ ОТ РАЗЛИЧИЯ В ТЪЛКУВАНЕТО НА ПРОГРАМНИТЕ ИЗИСКВАНИЯ
Докторант Славейко Славков 348

СУРОВИННАТА БАЗА В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ КАТО ПРЕДПОСТАВКА ЗА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ В МЕСОПРЕРАБОТВАТЕЛНИЯ СЕКТОР
Докторант Юли Станков 356

ДИГИТАЛНИТЕ РАЗПЛАЩАНИЯ И УПРАВЛЕНИЕТО НА ЛИЧНИЯ БЮДЖЕТ ПРИ СТУДЕНТИТЕ
Студент Галя Тулина 363

ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПАЗАРИ ПРЕДИ И СЛЕД ЕВРОТО: СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА БАЛТИЙСКИТЕ СТРАНИ И ИЗВОДИ ЗА БЪЛГАРИЯ
Студент Ивайло Василев 369

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА ОСНОВОПОЛОЖНИКА НА СВИЩОВСКАТА АКАДЕМИЧНА СЧЕТОВОДНА ШКОЛА - ПРОФЕСОР ГОСПОДИН ТОШЕВ
Проф. д-р Атанас Атанасов 381

УСТОЙЧИВОСТ НА СЕЛСКОСТОПАНСКИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И КАЧЕСТВО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Prof. Dimitrios P. Petropoulos, PhD, доц. д-р Галина Чиприянова 386

SEMI-TENSOR PRODUCT FOR FINITE GAMES WITH DETERMINISTIC STRATEGY DYNAMICS: A TUTORIAL
Prof. Renato De Leone, PhD..... 395

ОТЧИТАНЕТО НА УСТОЙЧИВОСТТА В БАНКИТЕ В БЪЛГАРИЯ – ФАКТОР ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ТЯХНАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ
Доц. д-р Венцислав Вечев 404

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ АСПЕКТИ НА ДИГИТАЛНАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ОТЧЕТНОСТТА
Доц. д-р Галина Чиприянова 410

ВЪРХУ НЯКОИ АСПЕКТИ ПРИ ПРИЛАГАНЕ НА СИСТЕМАТА ЗА НАТРУПВАНЕ И ТРАНСФЕР НА КРЕДИТИ (ECTS) ПРИ ОБУЧЕНИЕТО ПО СЧЕТОВОДСТВО В ОКС „БАКАЛАВЪР“
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова..... 424

ИЗСЛЕДВАНЕ НА НАГЛАСИТЕ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО КЪМ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ИЗКУСТВЕН ИНТЕЛЕКТ В ОБУЧЕНИЕТО
Доц. д-р Даниела Александрова Георгиева..... 431

SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: INTERNATIONAL FRAMEWORKS, SECTOR-SPECIFIC CHARACTERISTICS AND PROSPECTS FOR BULGARIA
Доц. д-р Диана Папраданова..... 440

ИЗКУСТВЕНИЯТ ИНТЕЛЕКТ В СИСТЕМИТЕ ЗА АВТОМАТИЗИРАН КОНТРОЛ ВЪРХУ АВТЕНТИЧНОСТТА НА ЕВРОБАНКНОТИТЕ
Доц. д-р Зорница Ганчева 448

ГОТОВИ ЛИ СМЕ ЗА ОБЪРНАТО ПРЕПОДАВАНЕ ПО СЧЕТОВОДСТВО?
Доц. д-р Ива Монева 456

СТАНДАРТИЗИРАН ПОДХОД ЗА ПРЕДСТАВЯНЕ И ОПОВЕСТЯВАНЕ НА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ФИНАНСОВИТЕ РЕЗУЛТАТИ ОТ ДЕЙНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА
Доц. д-р Иван Андреев..... 465

НЕСТАНДАРТНО ПРИЛОЖЕНИЕ НА КЛАСИЧЕСКИ ТЕХНИКИ ЗА ДЕТЕРМИНИРАН ФАКТОРЕН АНАЛИЗ
Доц. д-р Красимир Кулчев, гл. ас. д-р Галя Кушева 473

АНАЛИЗ НА ДИНАМИКАТА И СТРУКТУРАТА НА ЕМИСИИТЕ НА ВРЕДНИ ВЕЩЕСТВА В АТМОСФЕРАТА В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Красимира Славева..... 479

РАЗХОДИТЕ ЗА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ ПО ФУНКЦИИ В БЪЛГАРИЯ – ДИНАМИКА, СТРУКТУРА И ЕВРОПЕЙСКИ СРАВНЕНИЯ
Доц. д-р Маргарита Шопова 489

ЦЕНТРАЛИЗИРАНОТО МИТНИЧЕСКО ОФОРМЯНЕ В ЕС – МИТ ИЛИ РЕАЛНОСТ
Доц. д-р Момчил Антов 499

СЧЕТОВОДНО ТРЕТИРАНЕ НА УСТОЙЧИВИТЕ ИНВЕСТИЦИИ В КОНТЕКСТА НА ТАКСОНОМИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ
Доц. д-р Николина Грозева 507

ЗНАЧЕНИЕ НА НЕФИНАНСОВАТА (ЕКОЛОГИЧНА) ИНФОРМАЦИЯ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР
Доц. д-р Павлина Димитрова 513

ДИГИТАЛНА КОХЕРЕНТНОСТ НА КОНТРОЛНАТА СИСТЕМА: ПЪТ КЪМ ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА ИНСТИТУЦИОНАЛНАТА ФРАГМЕНТАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пепа Стойкова, Мариета Спасова 521

ДИНАМИЧНА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ОБЛАСТИТЕ В БЪЛГАРИЯ СПОРЕД ПОКАЗАТЕЛИ ЗА ЛЕКАРСТВЕНИ ПРОДУКТИ, ЗАПЛАЩАНИ ОТ НЗОК
Доц. д-р Пламен Петков 526

ПРОФЕСИОНАЛНАТА ПРЕЦЕНКА В СЧЕТОВОДСТВОТО И СВЪРЗАНИТЕ С НЕЯ РИСКОВЕ: ПРОЯВЛЕНИЯ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ
Доц. д-р Радосвета Йорданова Кръстева-Христова 537

ПО ВЪПРОСА ЗА РЕНТАБИЛНОСТТА, ЛИКВИДНОСТТА И ОБРЪЩАЕМОСТТА НА ТЕКУЩИТЕ АКТИВИ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО /МЕТОДИКА И МЕТОДОЛОГИЯ ЗА АНАЛИЗ/
Доц. д-р Росица Иванова 549

ПАРАДОКСИТЕ НА СЧЕТОВОДСТВОТО И СЧЕТОВОДНИТЕ ПРИНЦИПИ
Доц. д-р Светлозар Стефанов 557

ИНТЕГРИРАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОДИТА: МССУ 5000 И ТРАНСФОРМАЦИЯТА НА ОДИТОРСКАТА ПРОФЕСИЯ
Доц. д-р Силвия Костова 566

ИЗСЛЕДВАНЕ НА СТРУКТУРНАТА ДИНАМИКА НА ВЪГЛЕРОДНИТЕ ЕМИСИИ В АТМОСФЕРАТА
Доц. д-р Стела Касабова 574

СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО И ИНФОРМАЦИОННО ОСИГУРЯВАНЕ НА УСТОЙЧИВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА БИЗНЕСА
Доц. д-р Галина Чиприянова, Цветелина Яламова, докторант 582

КОНТРОЛ И УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВОТО ЗДРАВЕ НА МАЛКИТЕ ОБЩИНИ В БЪЛГАРИЯ – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
Гл. ас. д-р Дияна Иванова 591

БИБЛИОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДАНЪЧНИТЕ ФОРМАЛНОСТИ И АДМИНИСТРАТИВНАТА ТЕЖЕСТ
Гл. ас. д-р Желью Желев 599

ОСОБЕНОСТИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО НА ИНСПЕКЦИОННА ДЕЙНОСТ ОТ ОРГАНИТЕ НА ДФИ
Гл. ас. д-р Надежда Цветкова..... 606

ТРАНСФОРМАЦИЯ НА СЧЕТОВОДСТВОТО В КОНТЕКСТА НА РАЗВИТИЕТО НА ИЗКУСТВЕНИЯ ИНТЕЛЕКТ
Гл. ас. д-р Ралица Данчева 613

ЕКОЛОГИЧНО УПРАВЛЕНСКО СЧЕТОВОДСТВО – КАК ДА ГО ИЗПОЛЗВАМЕ
Гл. ас. д-р Росен Колев 621

КРЕДИТНИЯТ АНАЛИЗ КАТО САМОСТОЯТЕЛНА НАУЧНА И УЧЕБНА ДИСЦИПЛИНА: ПРЕДМЕТ, МЕТОД И ИНФОРМАЦИОННА ОСНОВА В КОНТЕКСТА НА SAF-T
Д-р Петър Петров..... 629

КОЕФИЦИЕНТ НА КРИЗИСНА ЛИКВИДНОСТ (CLR) И ИНДЕКС ЗА СТАБИЛНОСТ (PSI) КАТО РАННИ СИГНАЛИ В КРЕДИТНИЯ АНАЛИЗ: МЕТОДИЧЕСКА РАМКА И ЕМПИРИЧНА АПРОБАЦИЯ
Д-р Петър Петров..... 637

ОТЧИТАНЕ НА УСТОЙЧИВОСТТА В ОРГАНИЗАЦИИТЕ ОТ ПУБЛИЧНИЯ СЕКТОР В БЪЛГАРИЯ – НОРМАТИВНИ И ИНФОРМАЦИОННИ АСПЕКТИ
Докторант Веселина Тодорова..... 645

СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ОСНОВНИТЕ ИКОНОМИЧЕСКИ ПОКАЗАТЕЛИ В СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО, ИЗЧИСЛЕНИ ПОСРЕДСТВОМ ИКОНОМИЧЕСКИТЕ СМЕТКИ ЗА СЕЛСКОТО СТОПАНСТВО И СИСТЕМАТА ЗА ЗЕМЕДЕЛСКА СЧЕТОВОДНА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Гергана Павлова 657

НОРМАТИВНА РАМКА И АДМИНИСТРАТИВНИ ПРОЦЕДУРИ ПРИ ПРИЕМА НА ЧУЖДЕСТРАННИ СТУДЕНТИ В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
Докторант Диана Маринкова..... 666

ДИНАМИКА И СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА ИНДЕКСА НА ЧОВЕШКОТО РАЗВИТИЕ: МЯСТОТО НА БЪЛГАРИЯ В ЕВРОПА
Докторант Диана Мутафова 672

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ, ПОДХОДИ И МЕТОДИ ПРИ ИЗВЪРШВАНЕТО НА СЪДЕБНО-СЧЕТОВОДНИ ЕКСПЕРТИЗИ
Докторант Димитър Иванов..... 680

СЧЕТОВОДСТВОТО В СЪВРЕМЕННАТА ИНФОРМАЦИОННА СРЕДА
Докторант Дияна Попова 689

ВНЕДРЯВАНЕ НА ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТТА В ПРЕДПРИЯТИЯТА – ОРГАНИЗАЦИОННИ И ПРАКТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Докторант Ивайло Кънев..... 698

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МАШИННОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА ПРОГНОЗИРАНЕ НА НЕОБХОДИМИТЕ КОЛИЧЕСТВА АНТИДИАБЕТНИ ЛЕКАРСТВА
Докторант Иван Митков 706

ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ НА СЧЕТОВОДНИЯ ПЕРСОНАЛ И КАЧЕСТВОТО НА ОТЧЕТНАТА ИНФОРМАЦИЯ
Докторант Иван Николов 714

ФОРМИРАНЕ И ПРЕДСТАВЯНЕ НА ФИНАНСОВИЯ РЕЗУЛТАТ (ТЕОРЕТИЧНИ ПОДХОДИ, МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ СЧЕТОВОДНИ РАЗБИРАНИЯ)
Докторант Ивелина Панайотова 721

МЕТОДИ ЗА ИЗМЕРВАНЕ НА БЕДНОСТТА –СРАВНИТЕЛЕН АНАЛИЗ НА АБСОЛЮТНИЯ, ОТНОСИТЕЛНИЯ И СУБЕКТИВНИЯ ПОДХОД
Докторант Нуридин Нуридин 731

ОТЧЕТНИЯТ ПРОЦЕС В ПРЕДПРИЯТИЕТО – СЪЩНОСТ, СТРУКТУРА И ОСНОВНИ ЕТАПИ
Докторант Пламена Николова 743

ОТЧЕТНОСТТА ЗА УСТОЙЧИВОСТ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИНТЕГРИРАНО УПРАВЛЕНИЕ НА ПРЕДПРИЯТИЕТО
Докторант Рая Темнялова 754

ОСОБЕНОСТИ НА КОНТРОЛА ВЪРХУ ЕВРОПЕЙСКИТЕ СРЕДСТВА ПРИ ИЗПЪЛНЕНИЕТО НА ДИРЕКТНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
Докторант Снежана Ясенова Парушева-Ламбева 764

КРЕДИТНИЯТ РЕЙТИНГ КАТО ФАКТОР ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА КРЕДИТОСПОСОБНОСТТА
Докторант Стоянка Бозвелиева 773

СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА НА ЕТИЧНИТЕ НОРМИ, ЕТИЧНА ПРЕЦЕНКА И ПРОФЕСИОНАЛНО РЕШЕНИЕ
Докторант Таня Димитрова Станева 780

ОСОБЕНОСТИ НА ВЗЕМАНИЯТА КАТО ОТЧЕТНИ ОБЕКТИ В ПЪТНОСТРОИТЕЛНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ
Докторант Цветелина Мишонова 789

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РАЗВИТИЕ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ ОРГАНИЗАЦИОННАТА РАМКА НА ПЕНСИИТЕ ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН СТАЖ И ВЪЗРАСТ В БЪЛГАРИЯ

Д-р Жанета Ангелова[1]

Резюме: *Обект на изследване е публичното пенсионно осигуряване в България, а предмет – организационната рамка на пенсиите за осигурителен стаж и възраст. Цел на настоящия доклад е да очертае възможностите за развитие на организационната рамка на пенсиите за осигурителен стаж и възраст чрез преминаване към двукомпонентен модел на формиране на техния размер.*

Ключови думи: *пенсионно осигуряване, пенсии за осигурителен стаж и възраст, двукомпонентен модел за определяне размера на пенсията*

JEL: H55

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL FRAMEWORK OF INSURANCE SENIORITY AND OLD-AGE PENSIONS IN BULGARIA

Zhaneta Angelova, PhD

Abstract: *The object of the study is the public pension insurance in Bulgaria, and the subject matter is the organizational framework of pensions for length of service and old age. The aim of this report is to outline the possibilities for developing the organizational framework of pensions for length of service and old age by moving to a two-component model of forming their size.*

Key words*: pension insurance, pensions for insurance length of service and old age, two-component model for determining the amount of the pension*

JEL: H55

1. Въведение

Пенсионното осигуряване твърде често попада във фокуса на публичните дебати, провокирайки интерес с прилагания механизъм на натрупване и последващо материализиране на персоналните осигурителни права в кон-

[1] janetaa90@abv.bg ; Национален осигурителен институт; СА „Д. А. Ценов“ – Свищов.

текста на релацията „осигурителен принос – дължима престация“. Естествено е желанието на всеки един от членовете на обществото да получи гаранция за предоставяне на пенсия при лесно изпълними изисквания за осигурителен стаж, при по-ниска възраст, в голям размер и при участие в осигуряването с нисък размер на осигурителната вноска. Това генерира нереалистични персонални очаквания и провокира негативни оценки за резултатите от функционирането на публичното пенсионно осигуряване, базирани на погрешна субективна преценка, произтичаща от недостатъчно добро и задълбочено познаване на принципите и икономическия механизъм на осигурителната защита. Твърде често стремежът да се отговори на персоналните очаквания води до политически решения, налагащи икономически недостатъчно обосновани организационни правила в разрез с основополагащия принцип на еквивалентността в осигурителните отношения. Това естествено поражда задълбочаващи се дефицити и перманентна необходимост от нарастващо държавно участие при финансиране на публичното пенсионно осигуряване.

2. Насоки за развитие на организационната рамка на пенсиите за осигурителен стаж и възраст в България[2]

Като основна характеристика на развитието на пенсиите за осигурителен стаж и възраст се очертава засиленото административно въздействие на изхода на системата, насочено към гарантиране на желана социална адекватност на плащанията, в т.ч. и чрез механизма за определяне на техния минимален размер, но постигани при неотчитане на осигурителния принос и в разрез с икономическата логика и правила на функциониране на пенсионното осигуряване. От такива позиции предлаганите организационни промени, в синтезиран вид, могат да бъдат представени по следния начин:

- Преминаване към двукомпонентен модел на формиране размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст. Първият компонент, условно дефиниран като базов, да бъде ориентиран към необходимото гарантиране на желаните социални измерения на пенсията за осигурителен стаж и възраст, въплътени в представите за ролята на минималния размер на това плащане, но постиган по естествен път и като резултат от наложените необходими параметри (осигурителен стаж, осигурителен доход и размер на осигурителната вноска) на осигуряване на лицата. По този начин предлаганият базов компонент се превръща в подходяща осигурителнотехническа алтернатива, заменяща използвания към момента минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст. Вторият компонент, условно представен като

[2] Докладът интерпретира част от основните резултати от собствена научноизследователска работа във връзка с подготовката на дисертационен труд на тема „Възможности за икономическо регулиране и социално адаптиране размерите на пенсиите за осигурителен стаж и възраст в България“, успешно защитен, по реда на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на 12.10.2022 г.

надграждащ, да бъде ориентиран към прокарване на необходимата диференциация на размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст съобразно персоналния осигурителен принос[3].

- Обвързване на предлагания базов компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст с осигуряване върху минималната работна заплата (чийто размер кореспондира с най-ниската стойност на диференцирания минимален месечен размер на осигурителния доход на наетите лица и с размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица) и обвързване на предлагания надграждащ компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст с осигуряване върху реалния текущ персонален осигурителен доход на лицата.

- Предлаганите базов и надграждащ компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст да бъдат не само определяни, но и текущо поддържани като относително равнище спрямо съответната базова величина (абсолютен размер на единица осигурителен доход, възприет като базова величина), вместо досегашната практика на определянето им в номинален размер, изчисляван (или преизчисляван) по съответната формула.

- Основа за определяне на базовия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст може да бъде минималната работна заплата/най-ниската стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица през съответната година. Основа за определяне размера на надграждащия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст може да бъде, както и към момента, средномесечният осигурителен доход за страната за 12-месечния период, предшестващ пенсионирането на лицата, обявяван от Националния осигурителен институт.

- Финансирането на базовия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст да бъде условно обособено и за сметка на осигурителни вноски, заплащани поравно от осигурителя (респ. – самоосигуряващото се лице) и държавата. Финансирането на надграждащия компонент на пенсията да бъде условно обособено и за сметка единствено на лични осигурителни вноски.

- Относителният размер на осигурителните вноски за финансиране на базовия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст да бъде определян съобразно минимално изискуемата продължителност на участие на лицата в осигуряването и желаното равнище на плащането спрямо вече предложената базова величина – минималната работна заплата/най-ниската

[3] Двукомпонентен модел на формиране размера на пенсиите, но в различна конфигурация, е предложен и от Ал. Тодоров през 2013 г. (Тодоров, н.д.). Обособяването на базов елемент и възможностите за обвързване размерите на осигурителните плащания с персоналния осигурителен принос, измерен чрез времето и масата на осигурителните вноски, са интерпретирани, но в различен аспект, и в изследвания, продукт на Свищовската научна школа по застраховане и осигуряване (Йорданов Й. , 2017); (Маринов, 2017).

стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, а относителният размер на личната осигурителна вноска върху реално получавания от лицето месечен осигурителен доход да бъде запазен.

- Равнището на базовия компонент да е еднакво за всички лица, формирано в резултат от осигуряване с вноски върху еднакъв доход – съответният размер на минималната работна заплата/най-ниската стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица. За периоди, признати за осигурителен стаж при преценяване правото на пенсия за осигурителен стаж и възраст, да се събира осигурителна вноска в пълен размер (частта на осигурителя и частта на държавата) върху минималната работна /най-ниската стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, за сметка на бюджетен ресурс или поемана от лицата.

- Равнището на надграждащия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст да се определя съобразно действителния персонален осигурителен принос, на базата на действителен осигурителен стаж, без превръщане, при отчитане момента на пенсиониране и средната очаквана продължителност на получаване на пенсията (средната очаквана продължителност на предстоящия живот по Таблици за смъртност, оповестени от Националния статистически институт). Всяка единица осигурителен стаж (час, ден, месец, година) да бъде „оценявана“ с произведението между относителния размер на направената (за осигурените лица – направена или дължима) осигурителна вноска и съотношението между личния осигурителен доход и средния осигурителен доход за страната за периода, за който се отнася.

- Регулярно актуализиране (осъвременяване или преизчисляване) на размера на отпуснатите пенсии. Осъвременяването или преизчисляването да се извършват ежегодно, считано от 1 юли, и да се отнасят за всички пенсии, отпуснати до края на предходната година. Осъвременяването да се извършва за лица, които не участват в осигуряването след отпускане на лична пенсия за осигурителен стаж и възраст, при запазване на вече установените равнища на двата компонента, спрямо актуалните стойности на, съответно, минималната работна заплата/най-ниската стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица – за базовия компонент на пенсията, и средномесечния осигурителен доход за 12-месечния период, предшестващ месеца на пенсионирането на лицата – за надграждащия компонент на пенсията, и в двата случая – ако това е по-благоприятно за лицата. Преизчисляването да се извършва по отношение на лица, които имат участие в осигуряването след отпускане на лична пенсия за осигурителен

стаж и възраст. В този случай равнището на надграждащия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст следва да бъде завишено, като приносът на лицата след отпускане на пенсия бъде разпределен върху оставащата част от очаквания период на получаване на пенсията. Така преизчисленото равнище на надграждащия компонент и вече установеното равнище на базовия компонент, приложени спрямо текущите стойности, съответно, на минималната работна заплата/най-ниската стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица и спрямо средномесечния осигурителен доход за 12-месечния период, предшестващ месеца на пенсионирането на лицата, формират актуализирания преизчислен размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, ако той е по-благоприятен за лицата.

- Отпадане на определяните с нормативен акт минимален и максимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст.

- Текущото финансиране на плащанията да се извършва приоритетно за сметка на текущите приходи от осигурителни вноски, при гарантиращата роля на бюджета на държавата.

3. Осигурителнотехнически аспекти на параметрите на формулираните предложения

Осигурителнотехническите аспекти на параметрите на формулираните предложения предполагат аргументирано определяне на целево равнище на базовия компонент, размер и разпределение на събираните вноски, определяне на функционалната зависимост за изчисляване равнището/размера на осигурителните плащания.

Като основа за определяне размера/равнището на предлагания базов компонент може да бъде прието равнището на минималния размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, осреднен за съответната година, спрямо стойността на минималната работна заплата/най-ниската стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица. По данни на НОИ (Основни макроикономически показатели и показатели за държавното обществено осигуряване за периода 2015-2025 г., 2026), това равнище през периода 2021 – 2025 г. приема стойности, вариращи от 46,15% (за 2021 г.) до 63,46% (за 2023 г.), при установено равнище за 2025 г. 56,22%. На тази основа търсеното целево равнище на базовия компонент спрямо средномесечния осигурителен доход през предходната година може да бъде в размер 60%.

Обективна информация относно очакваната продължителност на живота след навършване на определена възраст се оповестява от Националния статистически институт на България. Произведението между броя на очакваните години живот след пенсиониране и заложеното равнище на базовия

компонент (60% спрямо размера на текущ базов осигурителен доход) конкретизира параметрите на задължението на Държавното обществено осигуряване за изплащане на тази част от пенсията. Отправен пункт при определяне размера на необходимата осигурителна вноска е търсенето и постигането на еквивалентния осигурителен принос за всяко лице при период на участие в осигуряването, равен на изискуемия за придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст, при съблюдаване на балансово равенство:

$Ос.Ст. \times Ос.Вн.(\%) = Пр.П. \times Р.Б.$ (1), където:

$Ос.Ст.$ – продължителността на изискуемия осигурителен стаж, даващ право на пенсия за осигурителен стаж и възраст - 38,5 г. средно за двата пола след изтичане на периода на неговото плавно нарастване (Условия за придобиване право на пенсии за осигурителен стаж и възраст при пълен осигурителен стаж, 2026);

$Ос.Вн.(\%)$ – необходим процент на осигурителната вноска за базовия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст;

$Пр.П.$ – продължителност на получаване на пенсията, съвпадаща с очакваната продължителност на живота след навършване на изискуемата възраст (заложени 65 години за двата пола, изискуеми от мъжете през 2029 г. и от жените през 2037 г.) – 16,98 години общо за двата пола (Смъртност и средна продължителност на предстоящия живот на населението по пол и местоживеене през периода 2023-2025 година, 2026);

$Р.Б.$ – равнище на базовия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст (60%) на единица базов осигурителен доход.

Във връзка с придобиване право на пенсия за осигурителен стаж и възраст по реда на чл. 68, ал. 1 и 2 от Кодекса за социално осигуряване, необходимият общ размер на осигурителната вноска за базовия компонент на размера на пенсията за осигурителен стаж и възраст, общо за двата пола, е 26,46% (по 13,23% от размера на минималната работна заплата/най-ниската стойност на диференцирания минимален размер на осигурителния доход за наетите лица/размера на минималния осигурителен доход за самоосигуряващите се лица, поемани от държавата и осигурителя).

Разчетите за равнището на надграждащия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст могат да бъдат направени при вече възприетите допускания за очакваната средна продължителност на живота, официално оповестена от Националния статистически институт и продължителност на участие в осигуряването, равна на изискуемия осигурителен стаж (в години), като се има предвид относителния размер на личната осигурителна вноска и съответните равнища на личния осигурителен доход спрямо средния осигурителен доход за страната през всеки един от месеците на участие в осигуряването при използване на следната зависимост:

$\sum_{i=1}^{n} Ос.Ст. \times Ос.Вн._{и}(\%) \times К_{д} = Пр.П. \times Р.Н.$ (2), където:

$Ос.Ст.$ – продължителността на изискуемия осигурителен стаж, даващ право на пенсия за осигурителен стаж и възраст;

$Ос.Вн._н$ (%) – процент на осигурителната вноска за надграждащия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст;
$К_д$ – равнище на персоналния осигурителен доход спрямо средния за страната през всеки месец на участие на лицето в осигуряването;
$Пр.П.$ – продължителност на получаване на пенсията, съвпадаща с очакваната продължителност на живота след навършване на възрастта, изискуема за придобиване право на пенсия, оповестена от Националния статистически институт;
$Р.Н$ – равнище на надграждащия компонент на пенсията за осигурителен стаж и възраст на единица осигурителен доход.

При 7% размер на личната осигурителна вноска[4] и размер на персоналния осигурителен доход, равен на средния за страната ($К_д$ приема стойност 1), при съответните продължителност на осигурителния стаж и средна продължителност на живота след възрастта, даваща право на пенсия, относителното равнище на надграждащия компонент приема стойност 15,87%.

4. Заключение

Оценката на социалния ефект от формулираните предложения може да бъде извършена въз основа на съпоставката между хипотетичните размери на пенсия за осигурителен стаж и възраст, при заложената продължителност на осигурителния стаж и допускания за стойност на индивидуалния коефициент 1, изчислена по реда на действащата към този момент нормативна уредба, и на пенсия за осигурителен стаж и възраст, отпускана по логиката и при функционалните зависимости на предлагания двукомпонентен модел. Хипотетичният размер на пенсия за осигурителен стаж и възраст, отпускана по действащата към момента нормативна уредба, е 517,09 евро (994,89x1x(38,5*1,35%)[5]. Хипотетичният размер на пенсия за осигурителен стаж, определен по логиката на предлагания двукомпонентен модел, е 530,01 евро, формиран от базов компонент в размер 372,12 евро (60% от 620,20 евро) и надграждащ компонент в размер 157,89 евро (994,89x15,87%). Така изчислен, хипотетичният размер на предлагания базов компонент превишава установения, считано от 01.08.2026 г., минимален размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст, а хипотетичният общ размер на пенсията, формиран от базов и надграждащ компонент, превишава хипоте-

[4] Към момента размерът на личната осигурителна вноска за лицата, родени след 31.12.1959 г. с осигуряване и в универсален пенсионен фонд е 6,58% (Наръчник по задължително социално и здравно осигуряване и ГВРС при несъстоятелност на работодателя - 2026 г., 2026).

[5] Средномесечният осигурителен доход за периода 01.07.2025 – 30.06.2026 г. (12-месечния период, предшестващ месеца на отпускане на пенсията), е 994,89 евро (Средномесечен осигурителен доход за 12-те календарни месеца преди месеца на отпускане на пенсията, 2026).

тичния размер на пенсията, изчислен съобразно разпоредбите на действащата към момента нормативна уредба. Формулираните предложения за преминаване към двукомпонентен модел за определяне на относителен размер на пенсията за осигурителен стаж и възраст притежават капацитет за постигане на рационален баланс между желаната социална адекватност и базираната на осигурителния принос необходима диференциация на осигурителните плащания в България.

Използвани източници

Закон за бюджета на държавното обществено осигуряване за 2026 г. (08 08 2026 г.). Извлечено от Държавен вестник: https://dv.parliament.bg/DVWeb/showMaterialDV.jsp?idMat=244982

Наръчник по задължително социално и здравно осигуряване и ГВРС при несъстоятелност на работодателя - 2026 г. (08 08 2026 г.). Извлечено от Национална агенция за приходите: https://nra.bg/wps/portal/nra/zakonodatelstvo/zakonodatelstvo_priority/ed573fc1-b387-41e0-aa1c-3ca50bb0cd3f

Основни макроикономически показатели и показатели за държавното обществено осигуряване за периода 2015-2025 г. (10 08 2026 г.). Извлечено от национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/wp-content/uploads/Dinam-pokazateli-2015-2025_BG.xlsx

Смъртност и средна продължителност на предстоящия живот на населението по пол и местоживеене през периода 2023-2025 година. (10 08 2026 г.). Извлечено от Национален статистически институт: https://www.nsi.bg/statistical-data/212/681

Средномесечен осигурителен доход за 12-те календарни месеца преди месеца на отпускане на пенсията. (10 08 2026 г.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/wp-content/uploads/smod_12_26_VII.xlsx

Условия за придобиване право на пенсии за осигурителен стаж и възраст при пълен осигурителен стаж. (10 08 2026 г.). Извлечено от Национален осигурителен институт: https://www.nssi.bg/fizicheski-lica/pensii-bg/trudova-deinost-pridobivane-pravo/pensii-za-osig-staj-v-namalen-razmer/